

ΣΥΜΒΟΛΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Περὶ τῆς ἐν Κυθωνίαις Σχολῆς (1800-1821)

καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς καὶ τοῦ

Γένους διδασκάλων

(Συνέχεια)

ΟΤΩ καταρτισμένοι αἱ εἰρημένοι Σχολαὶ ὑπὸ τὴν ἐποφὴν τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ τῆς βελτιωθεῖσης διδακτικῆς μεθόδου, ἔχουσαι δὲ πρὸς τούτοις τὸ πλεονέκτημα νὰ διέπωνται ὑπὸ ἀνδρῶν ζηλωτῶν, ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ὁποίων ἐφώλευεν ἱερὸς ἐνθουσιασμός καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ ἔργον αὐτῶν, ἀνυψώθησαν εἰς ἐπὶ ζῆλον καὶ ἀριστερή θέσιν. Ὁμοίαν σχολὴν μεταξὺ τῶν πρώτων ἐξαρθεῖσαν, ἐπίτινα δὲ χρόνον καὶ τὰ πρωτεῖα αὐτὰ λαβοῦσαν εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἰδρῦσῃ καὶ ἡ ἡμετέρα πόλις· εἰς τὰ κατὰ ταύτην ἤδη μεταβαίνοντες καὶ διὰ τῆς ἐν συντομίᾳ περιγραφῆς ταύτης, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν γενικὴν ἰδέαν ὁμῖν σκοποῦντες νὰ παρασχωμεν, ἐξαιτούμεθα συγγνώμην, διότι ἐπ' ὅλιγον ἐτι χρόνον θ' ἀπασχολήσωμεν τὴν προσοχὴν Ὑμῶν.

Ὅ,τι ἀνωτέρω εἶδομεν συμβαίνειν ἐν σχέσει πρὸς τὴν παιδευσιν ἐν ταῖς διαφόροις τοῦ Γένους ἡμῶν καινότησιν, ἐξαιρέτως ἰσχύει καὶ περὶ τῆς ἐν Κυθωνίαις τότε. Περὶ τὸ 1780 ἀνηγέρθη καὶ ἐνταῦθα ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Σχολή, τοῦθ', ὅπερ ἦν ἀπόρροια ἐνθεν μὲν τοῦ καταλαβόντος τότε τὸ Γένος ἡμῶν ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς παιδείσεως ἐνθουσιασμοῦ, ἐνθεν δὲ τῶν φιλοπατριδῶν καὶ ἀκαμάτων ἐνεργειῶν τοῦ βέκτου ἐκείνου καὶ θαυμασίου ἀνδρὸς τοῦ Ἰωάννου Οἰκονόμου. (1) Ἦτο ἡ πρώτη θαμνὶς ἥτις τεθεῖσα ἀπαξ ἐμελλε μετ' οὐ πολὺ νάναδιδάσῃ τὴν πόλιν εἰς τὴν εὐκλεᾶ ἐκείνην περιωπὴν, εἰς ἣν σπανιώτατα ἐξίκοιτο πόλεις ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Τίνα δ' ὅμως τὰ ἐσωτερικὰ καὶ κυριώδη αἰτία τὰ ἐπενεγκόντα τὴν ἀκμὴν ἐκείνην, ἥτις ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπέτρεψε καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς πατέρας ὡμῶν νάναλᾶδωσι τὸν ἀθλον ἐκείνον τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημείας, ὅστις καὶ ἐν τῇ πραγματώσει πολλῶν δ' ὅμως μᾶλλον ἐν τῇ συλλήψει αὐτοῦ εἶναι θαυμασμοῦ ἀξίος; Πόλις ἔχουσα ὅσους καὶ νῦν ἡ ὀλίγη πλείους κατοίκους, πόλις νέα, ἀνευ παρελθόντος, ὅπερ ἀείποτε ὁσονδήποτε πενιχρὸν καὶ ἄδοξον καὶ ἂν ἦ, ἐξαιρεῖ τὸ φρόνημα, ὅσοι τὴν καρδίαν, ἐνισχύει τὰς δυνάμεις καὶ τρέπει ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ βελτίω, πόλις τέλος, πρὸς ἣν δὲν εἶχεν ἐτι στρέφει τὸ ὄμμα αὐτοῦ τὸ Γένος, οὐδὲν ἔχουσα νὰ ἐπιδείξῃ οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν βε-

βαίως κατήρχετο εἰς λαμπρὸν ἀλλὰ τεράστιον ἀγῶνα, ἐπιχειροῦσα, ὅτιν ἐπεχείρησε. Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο παρέχουσιν ἡμῖν ὅτε Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, καὶ ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος. Ὁ Βενιαμὶν ἐν ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ἀπ' ἀμβωνος, ἐν ἣ πικρότατα καυτηριάζει τὰς ἑριδας καὶ διχονοίας, αἵτινες συχνὰ ἐτάρασσον τότε τὴν πόλιν, λέγει πλὴν ἄλλων ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Κυθωνιάτας τάδε. « Ὡ ἀνθρώποι, δὲν βλέπετε, ὅτι ἔρχεται ἀπὸ κάθε μέρος πληθώρα οἰκογενειῶν εἰς τὸν τόπον σας; διατὶ ἀρά γε; διότι ὁ ἀῆρ τοῦ τόπου σας εἶναι καλός; ἢ διότι τὸ ὕδωρ εἶναι καλόν; Κἀνὲν ἀπὸ αὐτὰ! ἔρχονται μόνον καὶ μόνον διότι ἔχετε σεῖς τι, ὅπερ ἐκείνοι δὲν ἔχουσιν. Ἐκεῖνο λοιπὸν ὅπερ ὁ κόσμος ζητεῖ, τὸ μισεῖτε σεῖς: Μισεῖτέ το, μισεῖτέ το, πλὴν αὐτὸ εἶναι πτηνόν, τὸ ὅποιον ἐθῆκε μὲν ὁ Οἰκονόμος εἰς τὸν κλωθόν, ἂν ὅμως τὸ χάσῃτε ἀπαξ, τὸ ἐχάσατε διὰ παντός· τότε θὰ μετανοεῖτε, πλὴν ἡ μετανοιά σας ἔσται ἀνωφελής. » Ὁμοίᾳ δὲ τούτοις παραδίδει ἡμῖν ἐν τῇ ε'. Κυθωνιακῇ καὶ ὁ ἐπ' εἰδικῇ ἐντολῇ ἀποσταλεῖς ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1819 ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Κ. Οἰκονόμος.

Ἐν τούτῳ λοιπὸν θέον νὰ ζητηθῇ ἡ αἰτία τῆς ὀλικῆς ἐκείνης εὐημερίας καὶ προαγωγῆς: τοῦτο ἐξωμοίου τὰς Κυθωνίας πρὸς πόλιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἀνεμύμνησκέ πως τοὺς εὐκλεεῖς ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς αἱ χαρίεσαι ἀκταὶ τῆς Ἰωνίας καὶ Αἰολίδος ἐστέφοντο ὑπὸ λαμπρῶν πόλεων, αἵτινες ὑπὸ τὴν γελόντα καὶ αἰθριον τῆς χώρας οὐρανὸν ἐγέννησαν τὰ πνεύματα ἐκείνα, τὰ καὶ νῦν ἐτι καταυγάζοντα διὰ τοῦ φωτὸς τῆς διανοίας αὐτῶν καὶ γαλουχοῦντα τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ Ἰωάννης Οἰκονόμος, ὁ δαιμόνιος ἀληθῶς ἐκείνος ἀνὴρ, ὁ τολμηρὸς ὅσον καὶ ἐχέφρων, περὶ οὗ ὁ Raffenel (1) εἶπεν, ὅτι μόνον θέατρον μειζόνων ἀγώνων ἐπέλειπεν αὐτῷ, ἵνα προσηλώσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου, ὁ Οἰκονόμος, λέγω, ἀπέθανεν ἤδη τῷ 1791, ἡ συσταθεῖσα δ' ὅμως ὑπ' αὐτοῦ Σχολὴ ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς Παναγίας τῶν Ὀρφανῶν ἐξηκολούθει λειτουργοῦσα, ἔχουσα ἤδη ὡς διδάσκαλον καὶ τὸν Γεώργιον Σαράφην, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἰχεν ἐπεκτείνει τὰς σπουδὰς αὐτοῦ μεταδὰς πρώτων μὲν εἰς Πάτριον, ἥς ἡ Σχολὴ τότε εὐρίσκετο ἐν ἀκμῇ, εἶτα δ' εἰς Χίον, ἐνθα ἐσχολάρχει Ἀθανάσιος ὁ Πάριος.

Ἄλλ' ὁ Σαράφης μόνος δὲν ἵρκει, ἔν' ἀνοίξῃ ἐν ἐπιβολῇ καὶ μεγαλοπρεπεῖᾳ ἡ Ἀκαδημία τὰς πύλας αὐτῆς· ἐχρειάζετο καὶ ἕτερος παράγων, καὶ ὡς τοιοῦτον ἐξελέξατο ἡ πόλις τῶν Κυθωνιατῶν, Βενιαμὶν τὸν Λέσβιον.

Ἐλειτούργει ἤδη ἡ τοῦ Οἰκονόμου Ἑλληνικὴ Σχολὴ ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς Παναγίας τῶν Ὀρφανῶν ὅτ' ἤλθεν ἐξ Ἀγίου Ὁρους ἀπεσταλμένος ὑπὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος νεαρὸς ἐτι ὁ Βενιαμὶν, ἔπως παραμένη ὡς νεωκὸρος ἐν τῇ ἐνταῦθα Μετοχῇ αὐτῆς τοῦ ἀγίου Νικολάου. Ὡς ἐλαφὸς δῖψῃ συνεχομένη σπεύδει πρὸς τὴν πηγὴν, οὕτω καὶ ὁ Βενιαμὶν, ἐλκύσας

(1) Οὗτος εἶναι ὁ ἀνὴρ εἰς οὗ τὰς ἐνεργείας ὀφείλονται τὰ χορηγηθέντα τοῖς Κυθωνιάταις προνόμια.

(1) Histoire des événements de la Grèce. Paris 1821

ίσως εὐθύς ἐξ' ὑπαρχῆς τὴν εὐμένειαν τοῦ Οἰκονόμου, ἔδραμε περάνας τὴν ἐν τῇ ἐνταύθι Σχολῇ σειρὰν τῶν μαθημάτων εἰς Πάτριον καὶ Χίον, ὁπόθεν, σοφώτερος ἑαυτοῦ, ἐπανέκαμψε καὶ αὐθὺς εἰς Κυθωνίας. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ τε Οἰκονόμος καὶ οἱ ἰδύοντες καθ' ὅλου τὰ πράγματα, ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη ἐκείνων κεντριζόμενοι φαίνεται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς πλησίον κειμένης Χίου, ἧς ἡ σχολὴ πληθώραν εἴλκυε μαθητῶν εἶναι, λέγω, πιθανόν, ὅτι συνέλαβον τὴν μεγαλεπήβολον ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως ἀνωτέρου ἐκπαιδευτηρίου. Ὑπὸ τούτων τῶν σκέψεων ἀγόμενοι προέτρεψαν τὸν Βενιαμὶν ὀρέξαντες αὐτῷ ἀρωγὸν χεῖρα, ὅπως μεταβᾷ εἰς Ἑσπερίαν συγκομισθῇ τὰς γνώσεις ἐκείνας, αἵτινες ἐσπάνιζον τότε ἐν Ἀνατολῇ.

Παραμείνας ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ὁ Βενιαμὶν πρῶτον μὲν ἐν Πόλῃ τῆς Ἰταλίας, εἶτα δ' ἐν Παρίσις καὶ ἀσχοληθεὶς περὶ τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀστρονομίαν, ἐπανήλθεν ἐνταύθι ἀρχιερέως ἤδη τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἐπέστη ἤδη ὁ καιρὸς τῆς πληρώσεως τῶν μυθίων πόθων τῆς πόλεως ὁ Σαράφης ἐδίδασκεν ἀπὸ ἐτῶν, ὡς ἐλέγομεν ἤδη, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Σχολῇ, ὁ Βενιαμὶν ἦν ἑτοιμος νὰ μεταλαμπαδεύσῃ οὓς ἤλθε κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ θησαυροὺς γνώσεων. Δὲν ἐλείπετο ἡ νᾶνευρηθῇ οἰκίμα ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ, ὃν ἀρχήθεν ἐξήρτησαν ἐξ αὐτοῦ. Δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταύθι οὔτε τὰ περὶ τῆς ὑψηλῆς ἀδείας, δι' ἧς ηὔδοκῃσε ὁ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εὐκλεὺς ἀνάσσειν Σουλτὰν Σελίμ, τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἀκαδημείας νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τὴν ἀπρόσκοπτον αὐτῆς λειτουργίαν νὰ περιφρουρήσῃ, οὔτε τὸν εὐγενῆ ζήλον, μεθ' οὗ ἡγωνίσθησαν οἱ πατέρες ἡμῶν μηδαμῶς φεισθέντες οὔτε πόνων οὔτε χρημάτων, ὅπως ὡς οἶδον τε μεγαλοπρεπὲς κατασκευάσωσι τὸ τέμενος τῶν Μουσῶν. « Ἡ πόλις σύμπασα ἔδρα, ὡς εἰς ἄνθρωπος, πρωτοστάται δὲ καὶ πρωτοῦργοι ἦσαν, ἵνα εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους περιορισθῶμεν, ὁ Χ' Ἀθανάσιος Χ' Γεωργίου, ὁ Χ" Διαμαντῆς ὁ Χ' Παρασκευᾶς Σάλτας, ὁ Παναγιώτης Πρίσκος, ὁ Χ' Νικόλαος Κούτρας, οἱ Ἀμαντὰ καὶ ἄλλοι, εἰς οὓς ἀνήκει καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐημερία τῆς πόλεως ταύτης. Εὐδαίμονες ἀληθῶς καὶ μακάριοι ὑπῆρξαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οὓς ἡ θεὰ Πρόνοια προώρτισεν, ὅπως συνδράμωσι εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος τῶν.

Ἡ σχολὴ ἦν ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦδε ἀκριβῶς τοῦ χώρου, καταλαμβάνουσα σύμπαν τὸ τετράγωνον, ἐν ᾧ τῶν Γυμνάσιον μετὰ τοῦ Ἀρρεναγωγείου καὶ Παρθενναγωγείου, ἤρξατο ἤδη περὶ τὰ μέσα τοῦ 1803 λειτουργοῦσα. Πλὴν τοῦ Σαράφης καὶ τοῦ Βενιαμὶν προσελήφθησαν καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι, ἐννοεῖται δ' ὅμως, ὅτι οἱ δύο οὗτοι, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἀντικαταστήσας τὸν τελευταῖον Θεόφιλος Καίρης ἦσαν οἱ κύριοι μοχλοὶ τῆς Ἀκαδημείας. Ἡ διδασκαλία ἐγίνετο, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ἀνελλιπὴς καὶ πλήρης, διότι καὶ περὶ συλλογῆς ὀργάνων ἀπαραίτητων ἐν τῇ φυσικῇ ἐλήφθη ἐν καιρῷ ἡ δέουσα πρόνοια, καὶ βιβλιοθήκη πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκόντων καὶ τῶν μαθητῶν ἐνωρὶς ἐφρόντισεν ἡ ἀείποτε πρόθυμος εἰς τὰ καλὰ πόλις νὰ κατάρτιση, ἔχουσα ὡς πυρῆνα τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγίου

Ἐφέσου ἤδη πρότερον προσενηχθεῖσαν δωρεὰν τριακοσίων τόμων, θεσπίσασα δὲ βραδύτερον ὅπως ἐτησίως δαπανᾷ 400 γρόσια πρὸς πλουτισμὸν αὐτῆς, ὡς καὶ ἄλλοθεν μανηθόμενον καὶ ἐξ' ἐπιστολῆς τινος τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ, ἐν ᾗ ἀναγράφεται καὶ τὸ πᾶσιν Ὑμῖν γνωστὸν ἐκεῖνο ἐπεισόδιον, καθ' ὃ παρακληθεὶς ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὑπὸ τῶν Κυθωνιατῶν, ὅπως πέμψῃ αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα, ἀντὶ τούτου προέτρεψεν αὐτοὺς, ὅπως καὶ τὸ τῆς εἰκόνης ἀντίτιμον τοῖς τετρακοσίοις προσθέσωσι γροσίοις ὁπότε, ὡς αὐταῖς λέξεσι λέγει « ἀσυγκρίτως πλεῖω ὠφέλειαν θὰ ἐλάβανον τὰ τέκνα τῶν ἀπὸ καλὴν βιβλιοθήκην, παρὰ ἀπὸ ἀψύχους εἰκόνας. »

Δὲν ἐδράδυνε ἡ ταχύπτερος φήμη νὰ διασπαλίσῃ τὰ τῆς εὐχύμου πνευματικῆς πανδαισίας, ἥτις παρείχετο ἐν τῇ πόλει τῶν Κυθωνιατῶν. Ἐκ τῶν ἐγγύς καὶ μακρόθεν συνέρρεον οἱ μαθηταί, ὅπως ποτισθῶσι τὰ καλλίρροα νάματα ὕγιους ἐθνικῆς καὶ χριστιανικῆς παιδείας. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ ἂν μὴ ἀνῆλθεν, ὡς ὑπερβολικῶς ἴσως ἀναφέρεται, εἰς 600, πάντως ἦτο οὐχὶ μικρὸς τις. Ὁ Σαράφης, ὁ ἀπὸ τῆς συστάσεως μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Σχολῆς χρηματίσας διευθυντῆς αὐτῆς κατέβαλλεν, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τινι χειρογράφῳ σημειώματι ἀποκειμένῳ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Γυμνασίου ἡμῶν, τὸσαύτην ἐπιμέλειαν φροντίδα καὶ ἐπαγρύπνησιν οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς τῶν μαθημάτων διατάξεως καὶ παραδόσεως καὶ τῆς τῶν μαθητῶν ἐπιδόσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας καὶ χρηστῆς διαγωγῆς τῶν μαθητῶν ἀπάντων ἀείποτε ἐπιμελούμενος καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὥστε οἱ μόχθοι αὐτοῦ ἐλογίζοντο παρὰ τῶν εἰδῶτων ἀληθῶς ὑπεράνθρωποι αὐτὸς μὲν ἡγάπα τοὺς μαθητὰς καὶ ξένους καὶ ἐγχωρίους ὡς τέκνα αὐτοῦ, ἐκεῖνοι δ' ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο ὡς φιλόστοργον πατέρα, οἱ δ' ἐκ τῶν ξένων ἐνδεεῖς ὡς προστάτην καὶ πλουτιστὴν διότι πολλοὶ τούτων, οἱ μὲν ἱερωμένοι ὡς ἱερεῖς καὶ ἱεροδιάκονοι ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς (1) τῇ συνεργίᾳ αὐτοῦ καὶ συστάσει προσελαμβάνοντο, οἱ δὲ λαϊκοὶ ὡς ψάλλται ἡ κανονάρχαι ἡ καὶ ὡς παιδαγωγοὶ καὶ προγυμνασταὶ τῶν εὐκαταστάτων παίδων τῶν ἐγχωρίων.

Ὀλίγων ἐτῶν βίος ἤρκεσεν ὅπως ἐξάρῃ τὴν Σχολὴν εἰς ἐπιζήλον περιωπῆν ἢ προτέρα αἴγλη τῆς ἐν Χίῳ Σχολῆς ἤρχισε νὰ μαυρῶται ἡ γεροντικὴ ἐμπειρία τοῦ σχολάρχου ταύτης Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸν σφρίγος τῶν εὐσταλῶν τῆς Κυθωνιακῆς Ἀκαδημείας μυστιπλῶν. Ταύτην προβάλλεται ὁρτοφωγῶν ἀπὸ Παρισίων ὁ Κοραῆς ὡς ἐναύσημα τῆς φιλοτιμίας τῶν Σμυρναίων ὅτε δὲ τέλος τῷ 1809 ἐπετεύχθη καὶ ἐν Σμύρνῃ ἡ ἔδρα τοῦ φιλολογικοῦ Γυμνασίου ἐνθους ἀναφωνεῖ « Εὐγε φίλτατοι Σμυρναῖοι. Ἐὰν ἐφάνητε ὅστεροι τῶν Χίων καὶ Κυθωνιατῶν, ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ἐσυγκροτήσατε τὸ νέον τῶν ἐπιστημῶν Γυμνάσιον, ἔδειξεν ἀρκετὰ, ὅτι τὸ ὑστέρημα δὲν ἦτο ἀκολούθημα καταφρονήσεως παιδείας ἀλλὰ φόβου ἀποτέ-

(1) Σημειωτέον ὅτι πλεονεξία τῶν δέκα ἱερῶν ναῶν ἦσαν ἐν ἐνεργείᾳ τότε ὡς καὶ σήμερον συμβαίνει.

λεσµα, µὴ δὲν εὗρητε τοιαύτης λαμπρᾶς πόλεως ἄξιον διδάσκαλον», νοῶν τὸν τελεσφόρως καὶ ἀκαμάτως μέχρι τοῦ 1813 ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἰωνίας διδάξαντα, τότε δὲ τὸ πρῶτον κληθέντα Κωνστ. Κούμαν. Καὶ δημοσίευμα δὲ τι τοῦ 1820 ἐν τῇ ἐν Βιέννῃ ἐκδομένῳ Λογίῳ Ἐρμῇ δεικνύει πόσης ἀπήλαυσε ἐκτιμήσεως καὶ ὑπολήψεως ἡ Σχολὴ τῶν Κυδωνιατῶν. «Οἱ φιλόκαλοι Κυδωνεῖς, λέγεται ἐναυτῷ, κατοικοῦντες μικρὰν καὶ ὀλιγόσχετον πόλιν δὲν ἐκουράσθησαν ἡδὴ ὑπὲρ τὰ 20 ἔτη ἀπὸ τοῦ νὰ καταγίνονται νάναδελξωσι τὴν πόλιν τῶν νέαν Μίλητον, μητρόπολιν τῶν φώτων Ἑλλης τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸ σχολεῖν τῶν ἐκ πρώτης συστάσεως κατέστη τὸ καλλίτερον τῆς Ἑλλάδος Ἑλλης καὶ ἐπὶ πρόλαβεν εἰς τὴν τελεῖται τῇ τῆς Χίου καὶ τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡδὴ ἀκόμη ἐπιμελοῦνται νὰ τὸ φέρουν εἰς πλειοτέραν τελειότητα.»

Ἀλλὰ τὸν ἔνδοξον τοῦτον καὶ θριαμβευτικὸν πλοῦν δὲν διήνυσεν ἡ Σχολὴ γαλήνιον ἔλως καὶ οὐρίοις ἀεὶ ἀνέμοις, τοῦναντίον οὐκ ὀλιγάκις ἐγένετο ἀνάγκη δεινὰς τρικυμίας καὶ παντοειδεῖς κινδύνους νάντιμετωπίσῃ, τὸ μὲν διαβαλλομένη πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἀφ' ὧν δ' ἔμως διαβολῶν ἐσώσεν αὐτὴν κυρίως μὲν τὸ ὑψηλὸν φερμάκιον, ὅπερ ὡς αἰγίδα τοῦ Διὸς ἐπεδείκνυνεν τοῖς ἐχθροῖς αὐτῆς οὐκ ὀλίγον δὲ πρὸς τοῦτο συνεβάλλετο καὶ ἡ περίφρων καὶ χρηστὴ διαγωγή τῶν προσεστώτων καὶ ἡ σύνεσις μετ' ἧς διεχειρίζοντο τὰ τῆς πόλεως, τὸ δὲ ἀγενῶς πολλάκις συκοφαντούμενη πρὸς τὴν Μεγάλῃν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὡς ἄθεα καὶ ἐτερόδοξα διδάσκουσα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἦτο ἴλιαν φυσικὸν ἢ διδασκαλίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἀστρονομίας, καθ' οὓς ἀκόμη χρόνους προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι ἐδέσποζον τοῦ πνεύματος τῶν ἀνθρώπων, παρεῖχε γόνιμον ἔδαφος εἰς τὴν γένεσιν τοιοῦτων συκοφαντημάτων· φυσικὸν δ' ἐπίσης ἦτο ὅπως οἱ πρῶτοι οἰστοὶ, ἐληθῶσι κατὰ τοῦ οἰκείου Καθηγητοῦ, τοῦ Βενιαμίν.

Προσληφθέντος μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Βενιαμίν, ὅστις ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1812, τοῦ Θ. Καΐρη ἡ Σχολὴ ἐξηκολούθησε ἐπὶ δεκαετηρίδα ἔτι ὅλην τὴν ἐνεργητικὴν αὐτῆς δράσιν αὐξανομένης ὁσημέραι τῆς αἰγλῆς αὐτῆς· ἀσφαλῶς μάλιστα δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πίπτει ἡ ἀκμὴ αὐτῆς. Πάντα ἐχώρουν νῦν ὁμαλῶς, ἐν μόνον ἐλείπετο ἡ ἰδρυσις τυπογραφείου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ὑστέρησεν ἡ μεμουςμένη τῶν Κυδωνιατῶν πόλις. Τῷ 1819 μετὰ τὴν ἐκ Παρισίων ἐπάνοδον τοῦ Κωνσταντίνου Τόμπρα, ἐπὶ τούτῳ σταλέντος εἰς Γαλλίαν ἵνα ἐκμάθῃ τὴν τυπογραφικὴν τέχνην συνεστάθη τοιοῦτος ἐντὸς τῆς Σχολῆς. Πλὴν τοῦ Τόμπρα ἐστάλησαν εἰς Εὐρώπην καὶ ὁ Κων/νίος Δημήτρης καὶ ἄλλος τις Παρασκευᾶς καλούμενος ἵνα σπουδάσωσι στοιχειογλυφίαν καὶ χυτικήν, ὁ πρῶτος δὲ τούτων μετήρχετο ἔπειτα δεξιῶς τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλικῇ τυπογραφίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἔνθα ἀπέθανε τῷ 1868.

Ἐφ' ἐπιστολῆς τίνος τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου πρὸς τοὺς σοφοὺς, ὡς προσαγορεύει αὐτοὺς, διδασκάλους τῶν Κυδωνίων, μανηθάνομεν, ὅτι περὶ τὰ 1820 μικροῦ

δεῖν ἡ Σχολὴ ὠρφάνιζετο τῶν δύο αὐτῆς ἀκλονήτων στύλων τοῦ Σαράφη λέγω καὶ τοῦ Θεοφίλου· τίνος ἔνεκα ἡναγκάσθησαν νὰ σκέπτονται περὶ ἀναχωρήσεως οἱ ἀρρήκτως πλέον συνδεδεμένοι πρὸς τε τὴν πόλιν καὶ τὴν Σχολήν, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ εἰπώμεν, φαίνεται δ' ἔμως ὅτι τοῦ κακοῦ αἰ ἔξαι πρέπει νὰ ζητηθῶσιν ἐν τῇ κοινοτικῇ διαμάχῃ ἥτις δυστυχῶς ἀπὸ αἰώνων διατελεῖ οὕσα ἡ φαγέδαινα τοῦ Γένους ἡμῶν. Ὁ Οἰκονόμος, ὅστις πρὸ ἔτους ἀκριβῶς ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν ἀποσταλεῖς ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς Κυδωνίας, ἵνα κατασιγάσῃ, ὥς οἱ Κυδωνιαταὶ διετύπων μεμψιμοιρίας κατὰ τοῦ ποιμενάρχου αὐτῶν Διονυσίου, ὅποτε καὶ ἐξεφώνησε τοὺς δύο αὐτοῦ λαμπροὺς Κυδωνιακοὺς, νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεργου τὰ πράγματα καὶ σταθμίσῃ τὰ ἀγαθὰ, ὥνπερ ἡ Σχολὴ ἐγένετο πρόξενος, ταραχθεὶς εἰς τὸ θαρύτατον τοῦτο, ὡς αὐτὸς λέγει, ἀκουσµα ἐξορκίζει τὴν σοφὴν συνωρίδα νὰ μὴ διακλύσῃ τὸ ἐθνωφελές ἔργον αὐτῶν ἐκτραγῶδων διὰ τῆς μελιρρύτου αὐτοῦ γλώσσης τὰ μέλλοντα νὰ προκύψῃσι κακά. «Οἱμοὶ! ἀδελφοί, λέγει φαντάσθητε ποῖα τις θέλει μένειν ἢ πατρίς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σας. Αἱ καθέδραι σας χωρὶς διαδόχους θέλουν ἐλπέσθαι ὡς ἔρημα τῆς σοφίας χρηστήρια. Οἱ μαθηταὶ σας θέλουν σκορπισθῇ, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα. Τὸ κλεινὸν Σχολεῖον, τῆς σοφίας τὸ ἐργαστήριον, θέλει γενεῖν ὀρχήστρα κακοηθείας καὶ ἀμαθείας ἢ παντελοῦς ἐρημίας ἐνδιαίτημα. Οἱ φίλοι τῆς παιδείας τῶν ὁμογενῶν θέλουν κλαύσειν· οἱ ἐχθροὶ θέλουν ἐπιχαρῆν· οἱ ἀλλόφυλοι θέλουν μᾶς καταφρονήσιν καὶ σεῖς αὐτοὶ θέλετε ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀείποτε τὰς λυπηρὰς ταύτας εἰκόνας. Ἡ λυχνία τοῦ Σχολεῖου σας ἡ λάμψασα πρώτη καὶ φωτίσασα πολλοὺς χρόνους τὰν Ἰωνίαν θέλει ἀνατραπῆν, καὶ ἡ ἀναχώρησίς σας θέλει ματαιώσῃν ὅλους τοὺς μέχρι τοῦδε κόπους καὶ ἰδρωτὰς σας.»

Τὰ πράγματα δ' ἔμως ταχέως ὡς φαίνεται, ἡθρίασαν καὶ ἀνεκτέησαν τὴν κανονικὴν αὐτῶν πορείαν, ὡς ἐκ τε ἄλλων δείκνυνται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Κενωθείσης δηλ. τῇ 1820 τῆς θέσεως τοῦ Σχολάρχου τῆς Μεγάλης ἐν Κων/πόλει Σχολῆς, τὸ Γένος ἔστρεψε τὰ ὅμματα πρὸς τὰς Κυδωνίας καὶ ἐκάλεσε τὸν Γρηγόριον διαδέξασθαι ἐν τῷ προσώπῳ τούτου τὸν ἄνδρα, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ὡς ἐμήνυε τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, ἐδύνατο νὰ οἰκοστροφῇ τὴν γηραιάν ἐκείνην τοῦ Γένους ὀλκάδα. Κατ' Αὐγούστου ἡψάτο τῆς εἰς βασιλεύουσαν ὁ Γρηγόριος ἐνθα ξενισθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε πατριαρχεῦντος ἀοιδίμου Γρηγορίου «διάζεται μὲν ἵνα δεχθῇ τὴν ἔδραν, ἀλλὰ παραιτεῖται ἐπιμόνως, ἵνα μὴ καταστραφῇ ἡ ἐν Κυδωνίαις τότε ὑπερακμάζουσα Σχολή, ὡς ἀφηγεῖται ὁ ἐν ταύτῃ μαθητεύσας Σαμουήλ, ὁ Κύπριος, (1) καὶ ἀντιπροβάλλει διδάσκαλον τῆς τοῦ Γένους Σχολῆς», τὸν τελευταῖον τοῦτον, ὅστις καὶ διεθύνην αὐτὴν ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην ἀνταξίως τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1830 καὶ εἶτα τὸ δεύτερον ἀπὸ τοῦ 1836—1845.

(1) Χρονικ. Πατρ. Ἀκαδ. σελ. 197.

JULES LE MAITRE

ΕΙΣ ΤΡΟΦΟΝ

Καὶ δὲν ἦτο δυνατόν ἄλλως νὰ γίνῃ ὁ Σαράφης ὁ ἀνοίξας τὰς πύλας τῆς Ἀκαδημίας, ὁ καταβαλὼν ὑπερανθρώπους ὑπὲρ τῆς στηρίξεως αὐτῆς ἀγῶνας, ὁ φιλοστόργως ὡς ἰδὼν θυγατέρα ἀγαπῶν αὐτὴν καὶ περιέπων, ὁ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπὶ δις δέκα ἔτη μοχθῶν ὑπὲρ αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο χωρισθῇ αὐτῆς.

Τοσαῦτα περὶ τῆς Ἀκαδημίας· τοσαῦτα, διότι καὶ ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει διὰ πλείονων νὰ μακρηγοῶμεν· ἡ ἱστορία αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀναμφιλέκτως τὴν φαεινотάτην σελίδα τῆς κοινοτικῆς τῶν πατέρων ἡμῶν δράσεως. Καὶ ὅμως, οὐδὲν, ἀπολύτως οὐδὲν, καθ' ὅσον γε ἡμεῖς γινώσκουμεν, ἐγράφη μέχρι τοῦδε περὶ αὐτῆς. Πράξεις καὶ γεγονότα τοσαύτην τῇ πόλει περιάπτοντα δόξαν καὶ τιμὴν κινδυνεύουσιν ἤδη μόλις μετὰ πάροδον δύο γενεῶν νὰ φανισθῶσιν ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων, ἂν μὴ τὰ πλεῖστα ἠφανίσθησαν ἤδη.

Ἱστορία ἠκριωμένη αὐτῆς εἶναι ἐπιβεβλημένον καὶ ἕνεκα γενικῶν καὶ ἕνεκα μερικωτέρων λόγων νὰ γραφῇ. Ἱστορίαν δὲ τῆς Σχολῆς λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν γνῶσιν τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν προθέσεων τῶν ἰδρυτῶν, προστατῶν καὶ συντηρητῶν αὐτῆς, τὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς λειτουργίας αὐτῆς πόρων, προσόδων καὶ δαπανῶν, τὴν γνῶσιν τοῦ βίου τῶν ἐν αὐτῇ διδασκάντων, τῆς διδακτικῆς αὐτῶν μεθόδου καὶ τῆς ἐν τοῖς γράμμασι καθόλου δράσεως αὐτῶν, τὴν γνῶσιν τοῦ βίου τῶν μαθητῶν, οἵτινες κατὰ δεκάδας ἐν διαφόραις Σχολαῖς μετεπύρρεον τὸ ἀνέσπερον τῆς παιδείας φῶς, καὶ τέλος τὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ ὁργανισμοῦ αὐτῆς. Ἐκαστον τῶν ζητημάτων τούτων δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἰδίαν πραγματείαν ἥτις δὲν θὰ εἶναι ξηρὰ ἐκθεαὶς σχολικῶν πράξεων, ἀλλ' αὕτη ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς κοινότητος ἡμῶν, διότι ἐν τῇ παιδεύσει ἰδίᾳ καὶ τοῖς γράμμασιν ἐκφαίνεται ἡ ἐνεργὸς παντὸς λαοῦ δράσις.

Τὰ στοιχεῖα πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην πρέπον εἶναι μικρὰ κατὰ μικρὸν νὰ συλλέγωνται. Τὰ συγγράμματα τῶν σοφῶν τῆς Σχολῆς διδασκάλων, τὰ μὲν ἐκδοθέντα καλὸν εἶναι νὰ ἀγορασθῶσι· καὶ εἶναι μὲν δύσκολον νὰ εὐρεθῶσι νῦν διὰ τὴν σπάνιν αὐτῶν, βεβαίως ὅμως οὐχὶ καὶ ἀδύνατον· δὲν εἶναι πρέπον νὰ στερηθῇ τούτων ἡ βιβλιοθήκη ἡμῶν· τὰ δ' ἀνέκδοτα, νὰ ἐκδοθῶσιν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ γίνωσι τρόπῳ τινὶ γνωστὰ εἰς τὸν κόσμον τῶν λογίων· τοιαῦτα δὲ συνιστάμενα, ὡς τὰ πολλὰ, εἰς ὀμιλίας καὶ διδασκας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοτελῆ ἔργα, δυστυχῶς ὀλίγα, ἀπόκεινται ἀναμῖξ μετὰ τῶν συνήθων βιβλίων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἡμῶν. Καὶ αἱ εἰκόνες δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ἂν τοῦτο εἶναι κατορθωτὸν, ἔπρεπε νὰ κοσμῶσι τὴν αἵθουσαν τοῦ Γυμνασιαρχείου, ἀναμνησκουσαι τοῖς τῶν Μουσῶν προσκόποις τὴν ἀρετὴν καὶ φιλογένειαν αὐτῶν καὶ ἐμπνέουσαι αὐτοῖς ἔρωτα πρὸς τὸ καλόν, τὸ δίκαιον, τὸ ἀληθές.

(ἔπεται συνέχεια)

Α. ΜΟΣΧΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑ. — Ἐν τῇ προηγουμένῳ τεύχει σελ. 464 στιχ. 12 ἀντὶ **δοιμονίου** ἀναγνώθι **δημοδίου**.

Ὁ Κος καὶ ἡ Κα Λουαζέλ ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνδρὸν γυναικεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶνε μὲν πτωχά, ἀλλὰ ζῶσιν ἐν ἀνέσει, καὶ τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ τις πρὸ πάντων εἰς τοὺς Παρισίους· ἐκεῖνος καθηγητὴς εἰς ἐν δημαρχικὸν σχολεῖον, ἦτο φίλεργος, γλυκὺς καὶ ἐλάτρευε τὴν σύζυγόν του, ἡ ὁποῖα, κόρη μικρεμπορίου, ἦτο εὐφυὴς καὶ ἐν φύσει κομψή. Ὁ σύζυγος ἐλάμβανε καλὸν μισθόν, τρεῖς χιλιάδας πεντακῶσια φράγκα. Κατόικουν εἰς ἐν ταπεινὸν διαμέρισμα ἐκτοῦ πατώματος, πλησίον τῆς Πλατείας τοῦ Θρόνου. Ἡ σύζυγος κατῴρθωνε νὰ ἐνδύηται πάντοτε μὲ χάριν καὶ μὲ καινουργεῖς ἐσθῆτας, τὰς ὁποίας ἔρραπτεν ἡ ἰδία μὲ περιστῆν φιλοκαλίαν, διαθέτουσα τὰς μικρὰς οικονομίας τῆς καὶ ἐπωφελομένη τῶν «occasions» καὶ τῶν «soldes» τῶν μεγάλων καταστημάτων. Τὸ μικροσκοπικὸν τῶν σαλονάκι ἐλάμβανεν ὕψιν φαῖδράν ἀπὸ τὰ διάφορα γυναικεῖα χειροτεχνήματα καὶ ἀπὸ τὰ μυροδόλα ἄνθη τὰ ὁποῖα δὲν ἔλειπον ποτε ἀπὸ ἐκεῖ, ἐν ὅτῳ ἦτο ἡ ἐποχὴ τῶν. Ἐπῆγαινον εἰς τὸ θέατρον τέσσαρας ἕως πέντε φορές τὸ ἔτος καὶ ἐνίοτε, τὰς Κυριακάς, εἰς τὰς συναυλίας· ἐπισκέπτοντο τὰς διαφόρους ἐκθέσεις, ἐξήρχοντο εἰς περίπατον ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ εἰς τὰ προάστεια. Ἦσαν ὑπομονητικοὶ καὶ ὀλιγαρκεῖς καὶ συνεδιεβάζοντο μὲ τὰς περιστάσεις. Περιέμενον χωρὶς νὰ θυσανασχετῶσι τὰ τράμ ἢ τὰ λεωφορεῖα, ἀποθαρμάζοντες ἐκ συμπαθείας καὶ ἐκ παιδικῆς περιεργείας, ὅ,τι ἐκλεκτὸν καὶ πλούσιον ἔχουν νὰ ἐπιδειξώσιν οἱ Παρίσιοι. Διετκέδαζον ὅσον ἠδύνατο περισσότερον καὶ τέλος ἔκαμνον καὶ οικονομίας.

* *

Μίαν ἡμέραν ἡ κυρία Λουαζέλ ἠσθάνθη ὅτι ἦτο μήτηρ. Ἡ χαρὰ τῆς ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Θὰ εἶχε πλέον τέκνον! Θὰ τὸ ἔτρεφεν ἡ ἰδία, μὲ τὸ γάλα τῆς καὶ θὰ προσελάμβανον μόνον μικρὰν ὑπηρετίαν. Ὁρῶντις διὰ τοῦτο νὰ ράπτῃ τὰ ἀσπρόρουχα καὶ αἱ ἡμέραι παρήρχοντο ταχέως, ὡς τὰ καλὰ ὄνειρα. Ὁ τοκετὸς ὑπῆρξε δύσκολώτατος· ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρας ὥρας ἦτο σχεδὸν ἀνίσθητος καὶ δὲν ἐξέβαλε παρὰ μίαν μόνον κραυγὴν· ἀλλ' ὅταν ἐπαρουσίασαν εἰς αὐτὴν τὸ «μικρὸ τῆς ἀγγελουδῆ», ἀσθενὲς μειδιάμα, τὸ ὁποῖον ἐπήγαγεν ἐκ τῶν μυχιῶν τῆς καρδίας τῆς, ἐξωγραφῆθη ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς, μειδιάμα ἀνεκφράστου τρυφερότητος, τὸ ὁποῖον κέκτηνται ὅλαι αἱ μητέρες κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

— Εἶνε χαριτωμένο, εἶπε. Θὰ τ' ὀνομάσουμε Παῦλο καὶ εἶθε νὰ εὐτυχῇ.

Τὴν ἐπομένην ἡ ἐπάρατος μητρίτις ἔκαμνε τὴν ἐμφάνισίν τῆς. Ὁ ἰατρὸς ἀπεφάνθη μὲν ὅτι ἴσως νὰ ἐσώζετο ἡ μήτηρ, ἀλλ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ θῇ.